

Samenvatting 200% Economie en M&O onderbouw vwo

Hoofdstuk 3 Het huishouden

3.1 Inkomen en rondkomen

Een **begroting** is een schatting van alle verwachte inkomsten en uitgaven. **Budgetteren** is zorgen voor evenwicht tussen de verwachte inkomsten en de verwachte uitgaven. Van het besteedbare inkomen moet je zien rond te komen. Het **besteedbare inkomen** = arbeidsinkomen + inkomen uit bezit + overdrachtsinkomen – belastingen – premies – overige inhoudingen. Niet elke maand komt er evenveel geld binnen. Ook de uitgaven zijn niet evenwichtig over het jaar verdeeld. De uitgaven kun je verdelen in huishoudelijke uitgaven, reserveringsuitgaven en vaste lasten. **Huishoudelijke uitgaven** zijn de dagelijkse uitgaven voor de boodschappen. **Reserveringsuitgaven** zijn niet-regelmatige uitgaven en/of onverwachte uitgaven. **Vaste lasten** zijn uitgaven die op een vaste tijd terugkeren. Een **begrotingstekort** bestaat als de verwachte uitgaven hoger zijn dan de verwachte ontvangsten. Bij een **begrotingsoverschot** zijn de verwachte inkomsten hoger dan de verwachte uitgaven.

3.2 Sparen, beleggen en lenen

Sparen wil zeggen dat je een deel van je inkomen niet uitgeeft. Door nu te sparen kun je later meer kopen. **Spaarmotieven** zijn: 1 Sparen uit voorzorg, 2 Sparen voor de aanschaf van duurzame goederen, 3 Sparen voor de rente en 4 Sparen om een inkomstendaling op te vangen. Een spaarrekening levert **rente** op. Als de rente telkens wordt berekend over het *oorspronkelijk* gestorte bedrag noem je dat **enkelvoudige interest**. Als je de rente na een jaar niet opneemt, krijg je in de jaren daarna ook rente over de ontvangen rente in eerdere jaren. Dat heet **samengestelde interest**. Het rentebedrag wordt zo elk jaar hoger: **Spaarsaldo** na n jaar = $(1 + p)^n \times \text{beginsaldo}$ (n = het aantal jaren dat er rente is ontvangen, p = percentage). Er zijn direct opvraagbare spaarrekeningen met een variabele rente en spaarvormen waarbij je je geld voor langere tijd vastzet tegen een van tevoren afgesproken vaste rente. Bij een **vaste rente** weet je precies hoeveel procent rente je ontvangt. Bij een **variabele rente** kan de bank het rentepercentage veranderen. Hoe langer je je spaargeld vastzet, hoe hoger meestal het rentepercentage. Een nadeel is wel dat je **opnamekosten** of **boeterente** moet betalen als je je geld eerder opneemt dan afgesproken. Van een **dagelijks opvraagbare spaarrekening** kun je op elk moment geld opnemen. Nadeel is dat de rentevergoeding in vergelijking met andere spaarvormen laag is. Banken geven meer rente als het bedrag dat je spaart hoger is. Voor rekeninghouders bestaat het risico dat een bank failliet gaat. Daarom bestaat er in Nederland het wettelijke **depositogarantiestelsel**: De Nederlandsche Bank (DNB) garandeert tot een bedrag van € 100.000 per persoon per bank uitbetaling van het spaargeld als een bank failliet gaat.

Bij beleggingen staat de opbrengst van een geldbelegging niet vast. Door **aandelen** te kopen word je als belegger mede-eigenaar van een bedrijf. Als je bijvoorbeeld een aandeel van Philips koopt, word je met vele anderen mede-eigenaar of **aandeelhouder** van Philips.

Bedrijven geven aandelen uit om hun investeringen te financieren. Aandelenvermogen is voor de onderneming **eigen vermogen**. Voor de aandeelhouders is het aandelenvermogen een **risicodragende belegging**. Bij winst krijgen ze een winstuitkering (dividend), bij faillissement zijn ze hun ingebrachte vermogen kwijt. Als aandeelhouder krijg je een deel van de bedrijfswinst. Deze winstuitkering aan aandeelhouders heet **dividend**. Bij een goed winstgevend bedrijf kan dat een hoger percentage zijn dan het rentepercentage dat de bank voor je spaargeld geeft. Maar bij een verliesgevend bedrijf kan het dividend ook nul euro zijn. Over je ontvangen dividend moet je **dividendbelasting** betalen. Dividendbelasting is een voorheffing van 15% (2012): de onderneming die het dividend uitkeert houdt de belasting in en draagt deze aan de fiscus (belastingdienst) af.

Je kunt aandelen kopen, maar deze aandelen ook weer verkopen. De prijs van een aandeel in euro's heet de **aandelenkoers**. Deze aandelenkoersen veranderen elke dag. Aandelen waar veel vraag naar is, stijgen in koers. Bij verkoop van je aandeel maak je zo winst. Dit is de **koerswinst** van een aandeel. Over koerswinsten hoef je **geen belasting** te betalen.

Speculanten zijn mensen die aandelen tegen een lage koers proberen te kopen en later tegen een (veel) hogere koers weer proberen te verkopen.

Aandelen van Naamloze Vennootschappen (nv's) zoals de nv's Philips en Unilever kun je *via je bank* kopen op de **Effectenbeurs** in Amsterdam (NYSE Euronext, Beursplein 5). Aandelen van Besloten Vennootschappen (bv's) staan op naam en zijn niet vrij verhandelbaar. De **Amsterdam Exchange Index (AEX)** geeft een gewogen gemiddelde weer van de koersen van de 25 belangrijkste aandelen van Nederlandse nv's. De koersen van de naar omzet meest verhandelde aandelen tellen zwaarder mee. De **Amsterdam Midkap Index (AMX)** is de koersindex van de middelgrote Nederlandse nv's. Bekende andere beursindices zijn de **Dow Jones (VS)**, de **Nikkei (Japan)** en de **DAX (Duitsland)**. Al deze beursindices zijn graadmeters van de financieel economische ontwikkeling in de genoemde landen.

Beleggen in aandelen is niet zonder risico. Als een onderneming verliesgevend is, krijg je geen of slechts een zeer lage dividenduitkering. Ook kan dan de aandelenkoers van het bedrijf fors dalen. Hierdoor kun je met koersverlies te maken krijgen. In het ergste geval gaat het bedrijf failliet en gaat al je belegde geld verloren.

Als je een obligatie koopt leen je geld aan een onderneming of de overheid. Een **obligatielening** is een hoge langlopende lening verdeeld in kleinere obligaties, bijvoorbeeld in nominale bedragen van € 500 of € 1.000. Bedrijven en overheden geven obligaties uit om hun investeringen en tekorten te financieren. De obligatiehouder krijgt een **vast interest- of rentepercentage** dat wordt berekend over de nominale waarde. Deze rente wordt **couponrente** genoemd. Net als aandelen worden obligaties verhandeld op de Amsterdamse effectenbeurs. De prijs van obligaties (**obligatiekoers**) kan afwijken van de nominale waarde. Ook bij obligaties komt de koers tot stand op de beurs. Op de beurs worden obligatiekoersen niet in euro's maar in procenten uitgedrukt. Omdat de renteopbrengst bij een obligatie in tegenstelling tot het dividend bij aandelen vaststaat, zijn de koersschommelingen van obligaties niet erg groot. Het beleggersrisico is bij obligaties daarom kleiner dan bij aandelen.

De handel in effecten bij voorkennis is verboden. Als een manager van een beursgenoteerde onderneming zojuist een grote internationale miljardenorder heeft binnengehaald, beschikt hij over zeer gevoelige beursinformatie. Hij weet meer dan de doorsneebelegger. Er is sprake van **asymetrische informatie**: de marktdeelnemers zijn niet gelijkelijk geïnformeerd. Als de manager vervolgens snel een groot aantal aandelen zelf koopt of laat kopen door familie, vrienden of bekenden kan er hoge koerswinst worden verwacht als de order even later in de pers bekend wordt gemaakt. Dergelijk **moreel wangedrag**, in dit geval het misbruiken van voorkennis bij de handel in aandelen, is volgens de **Wet financieel toezicht** verboden. De toezichthouder **Autoriteit Financiële Markten (AFM)** ziet toe op naleving van deze wet.

Motieven om geld te **lenen** zijn: 1 Lenen voor de aanschaf van (duurzame) consumptiegoederen, 2 Lenen om een tijdelijk tekort op te vangen en 3 Lenen om calamiteiten (tegenslagen) op te vangen. Geleend geld moet je **aflossen** (terugbetalen). Bovendien moet je voor geleend geld rente en andere kosten zoals afsluitkosten en/of administratiekosten betalen. De **effectieve rente** op jaarbasis is het rentepercentage inclusief de kosten dat je per jaar werkelijk betaalt over het geleende bedrag. De maximale hoogte van het consumentenkrediet hangt af van de hoogte van je inkomen in verhouding tot je maandelijkse lasten en het aantal andere leningen dat je hebt uitstaan. Als je te veel leent, kun je in betalingsproblemen komen. Het **Bureau Krediet Registratie (BKR)** in Tiel registreert alle leningen.

Bij een **persoonlijke lening** betaal je elke maand een vast bedrag aan rente en aflossing. Hoe langer de aflossingstijd, hoe lager het maandbedrag, maar hoe hoger het bedrag dat je aan rente betaalt. Bij een **doorlopend krediet** spreek je met de bank af tot welk bedrag je rood mag staan. Je mag zelf bepalen wanneer en hoeveel je opneemt. Als je de afgesproken limiet maar niet overschrijdt. Zodra je leent, moet je maandelijks een vast bedrag aan rente en aflossing betalen.

Als je de lening hebt afbetaald, stoppen de maandelijkse betalingen. De betaling van het vaste maandbedrag gaat weer in, zodra je geld van de rekening opneemt.

Bij een aantal bedrijven kun je gespreid betalen: **kopen op afbetaling**. Je betaalt bij aankoop slechts een deel van het aankoopbedrag: de aanbetaling. De rest van het aankoopbedrag betaal je in termijnen. Voordeel is dat je als eigenaar direct over het artikel kunt beschikken. Je hoeft niet eerst te sparen. Bij **huurkoop** hoef je geen aanbetaling te doen. De winkelier blijft eigenaar van het product totdat de laatste termijn is betaald. Als de huurder een termijnbedrag niet betaalt, kan de winkelier het gehuurde product terugvorderen. De winkelier is immers nog steeds de eigenaar! **Hypothecaire leningen** zijn leningen met een onroerende zaak als onderpand en hebben meestal een lange looptijd van bijvoorbeeld dertig jaar. De rente is maximaal dertig jaar lang deels aftrekbaar van de inkomstenbelasting. Als je je aflossings- en renteverplichtingen niet nakomt kan de bank het onderpand laten verkopen. Met de opbrengst kan de lening worden afgelost.

3.3 Huren of kopen?

Een **huurovereenkomst** of huurcontract is een schriftelijke of mondelinge afspraak tussen huurder en verhuurder waarin de rechten en plichten van beide partijen zijn vastgelegd. De belangrijkste verhuurders van (vooral de goedkopere) huurwoningen zijn woningstichtingen en -verenigingen. Dit zijn **niet-commerciële verhuurders**: ze hoeven met de verhuur geen winst te behalen. Ook zijn er **commerciële verhuurders**. Dit zijn bedrijven en particulieren die winst willen maken met de verhuur. Woningen met een huur van maximaal € 664,66 (2012) worden **sociale huurwoningen** genoemd. Van deze woningen wordt de maximale huurverhoging jaarlijks door de overheid vastgesteld. Voor **vrije sectorwoningen** met een hogere huur geldt deze verplichting niet. Vanwege het tekort aan (sociale) huurwoningen hebben verschillende gemeenten **toewijzingsregels** opgesteld. Bij de toewijzing spelen het inkomen, de huurprijs en grootte van de woning, de gezinsgrootte en urgentie een rol. Boven aan de urgentielijst staan de dringendste gevallen. De gemeente wijst ook eerder een woning toe aan iemand met een economische of sociale binding. Van **economische binding** is sprake als je in de gemeente je inkomen verdient. Van **sociale binding** is sprake als je jarenlang in die gemeente hebt gewoond. De kale huurprijs van een woning wordt bepaald door middel van een wettelijk vastgesteld **woningwaarderingssysteem**. Elke voorziening in de woning krijgt een bepaald aantal punten. Het aantal punten bepaalt de maximale huurprijsgrenzen. Huurders kunnen recht hebben op **huurtoeslag**. Dit is een overheidsbijdrage in de huur wanneer de huur in verhouding tot het inkomen erg hoog is. Ook kan de overheid een maximale huurverhoging voorschrijven. In de **Leegstandswet** staat dat iedere gemeente in een leegstandsregister moet bijhouden welke gebouwen leegstaan. Huizen die lang leeg staan, kunnen *tijdelijk* te huur worden aangeboden. Dit om te voorkomen dat een pand gekraakt wordt.

Een **makelaar** is een tussenpersoon die bemiddelt bij koop of verkoop, huur of verhuur van een woning. In ruil voor die bemiddeling ontvangen makelaars als beloning **courtage**. Wanneer de verkoper aangeeft dat hij de kosten bij verkoop, zoals de notariskosten en de wettelijke overdrachtsbelasting bij bestaande woningen, zelf betaalt, staat achter de prijs de toevoeging v.o.n. Dat wil zeggen **vrij op naam**. Als de koper deze kosten moet betalen, staat achter de koopprijs k.k., dat wil zeggen **kosten koper**. In het **voorlopige koopcontract** worden de overeengekomen prijs van de woning genoemd en de ontbindende voorwaarden. Bij het opstellen van **ontbindende voorwaarden** wordt bepaald onder welke voorwaarden de koop niet doorgaat. Alleen als een ontbindende voorwaarde van toepassing is, gaat de 'echte' koop niet door. Als de koop doorgaat moet een notariële officiële koopakte (**transportakte**) worden opgesteld. De notaris zorgt voor inschrijving van de nieuwe eigenaar in het **kadaster**. Na deze inschrijving ben je volgens de wet eigenaar van de woning.

Een **hypotheekovereenkomst** is een afspraak tussen een **hypotheeknemer** (de bank) en een **hypotheekgever** (de woningeigenaar) over de hoogte van de lening, de rente en de

leningsvoorwaarden. Bij een hypothecaire lening dient de woning als **onderpand**. Dit wil zeggen dat de bank je huis kan laten verkopen als blijkt dat je de rente en de aflossing niet kunt betalen. Dit recht van de bank heet het **hypotheekrecht**. Van elke hypothecaire lening moet door een notaris een akte worden opgesteld: de **hypotheekakte**. De notaris zorgt vervolgens voor inschrijving van de hypotheekgegevens in het **hypotheekenregister** van het kadaster. Voorbeelden van hypothecaire leningen zijn de lineaire hypotheek en de annuïteitenhypotheek.

3.4 Verzekeren

Als je een verzekering afsluit moeten je een **verzekeringspremie** betalen. Alle premies samen vormen een groot bedrag. Een groot deel daarvan gebruikt de verzekeringsmaatschappij voor de schade-uitkeringen. De **polis** is het bewijs dat je verzekerd bent. In een polis staan alle gegevens die voor de verzekerde en de verzekeraar van belang zijn, zoals het premiebedrag, de verzekerde waarde en de duur van de verzekering. In de **polisvoorwaarden** staat tegen welke risicoschade je bent verzekerd en onder welke voorwaarden de schade wordt vergoed. Diverse verzekeringen kennen een **eigen risico**: een deel van de schade wordt dan niet vergoed. **Uitsluitingen** zijn schadegevallen die niet door de verzekeringsmaatschappij worden vergoed. In geval van **schuld** vergoedt de verzekeringsmaatschappij de schade, maar er mag geen sprake zijn van opzet of nalatigheid. Van **opzet** is sprake als blijkt dat de verzekerde de schade opzettelijk heeft veroorzaakt. Van **nalatigheid** is sprake als een verzekerde niets doet om schade te voorkomen. Zo gauw iemand verzekerd is bestaat het gevaar dat hij zich risicovoller gaat gedragen. “**Moral hazard**” of moreel risico is het risico veroorzaakt door onzorgvuldig of oneerlijk gedrag van de verzekerden zelf. Verzekeraars reageren hierop door in hun polisvoorwaarden uitsluitingen en eigen risico's op te nemen. Dit moet voorkomen dat je je risicovol gaat gedragen. De meeste verzekeringen kun je vrijwillig aangaan, ze zijn niet verplicht. Naarmate mensen een grotere **aversie** (afkeer) hebben tegen de nadelen van mogelijke risico's willen ze zich beter verzekeren. Bij dergelijk **risico-avers gedrag** hou je steeds rekening met de kans op schade, de mogelijke hoogte van de schade en de premie. Sommige verzekeringen heeft de overheid verplicht gesteld. Je bent strafbaar als je je niet verzekert. Je kunt spreken van **verplichte solidariteit**. Voorbeelden zijn de WA-bromfietsverzekering en de zorgverzekering.

Volgens de wet ben je aansprakelijk voor schade die je toebrengt aan anderen: **wettelijke aansprakelijkheid** (WA). Het betekent dat je dergelijke schade altijd moet vergoeden. Met een **aansprakelijkheidsverzekering voor particulieren** (AVP) kun je je hiertegen verzekeren. Een **reisverzekering** keert uit bij diefstal, verlies, een ongeluk of schade, tijdens je (vakantie)reis. Als je een reis plotseling, bijvoorbeeld in verband met ziekte, moet afzeggen kun je de reissom (deels) terugkrijgen als je een **annuleringsverzekering** hebt gesloten. Voor auto's en motoren moet je net als bij een scooter verplicht **WA** verzekerd zijn. Maar de verzekering kan worden uitgebreid tot **WA-casco** of **WA+volledig casco**. Als je geen schade hebt geclaimd, krijg je als beloning een premiekorting of **no-claimkorting** (**Bonus**). Bij het claimen van schade raak je je premiekorting geheel of gedeeltelijk kwijt (**Malus**). Bij een **opstalverzekering** verzekert je het huis en daarbij alles wat onlosmakelijk aan het huis is verbonden. Onder de **inboedelverzekering** valt alles wat zich in het huis bevindt. Volgens de **zorgverzekeringswet** ben je wettelijk verplicht een zorgverzekering af te sluiten. Elke zorgverzekeraar is verplicht een basisverzekering of **basispakket** aan te bieden. Als je meer kosten vergoed wilt krijgen, moet je een aanvullende verzekering afsluiten. De **zorgpremie** bestaat uit twee onderdelen: een nominale en een inkomensafhankelijke premie. Laagbetaalden krijgen als vergoeding voor hoge zorgpremies een **zorgstoeslag**.